

## **AINEVALDKOND „KEEL JA KIRJANDUS“ GÜMNAASIUM**

1. ÜLDALUSED .....	2
1.1. Keele- ja kirjanduspädevus.....	2
1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht .....	2
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming .....	3
1.4. Üldpädevused .....	3
1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega.....	5
1.6. Läbivad teemad.....	6
1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine.....	7
1.8. Hindamise alused.....	9
2. AINEKAVAD.....	10
2.1. Eesti keel .....	10
I kursus „Keel ja ühiskond“ .....	11
II kursus „Meedia ja mõjutamine“ .....	12
III kursus „Teksti keel ja stiil“ .....	13
IV kursus „Praktiline eesti keel I“ .....	14
V kursus „Praktiline eesti keel II“ .....	15
VI kursus „Praktiline eesti keel III“ .....	16
2.2. Kirjandus .....	17
I kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“ .....	19
II kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni“ .....	20
III kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“ .....	21
IV kursus „20. sajandi kirjandus“ .....	22
V kursus „Uuem kirjandus“ .....	24
VI kursus „Kirjandus ja ühiskond“ .....	25

# 1. ÜLDALUSED

## 1.1. Keele- ja kirjanduspädevus

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk gümnaasiumis on kujundada õpilastes keele- ja kirjanduspädevus, mis tähendab suutlikkust mõista keelt ja kirjandust kui rahvusliku ja eneseidentiteedi alust ja kunstiliiki ning mõista ja hinnata rahvuslikku ning maailma kultuuripärandit. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust kasutada keelt erinevates suhtlusolukordades, et saavutada oma eesmärged, arvestades suhtlusnorme ja keelekasutustavasid. Keele- ja kirjanduspädevus on oskus erinevaid tekste mõista ja luua, analüüsida ning kriitiliselt hinnata.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suuliselt kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikku kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti ja väliskirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

## 1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna kohustuslikud õppeained on eesti keel ja kirjandus. Kohustuslikud kursused gümnaasiumis on:

### eesti keel 6 kursust

10. klass: „Keel ja ühiskond“;  
„Praktiline eesti keel I“.
11. klass: „Meedia ja mõjutamine“;  
„Praktiline eesti keel II“.
12. klass: „Teksti keel ja stiil“;  
„Praktiline eesti keel III“.

### kirjandus 6 kursust

10. klass: „Kirjandus antiigist 19. sajandini“;  
„Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“.
11. klass: „20. sajandi kirjandus“;  
„Uuem kirjandus“.
12. klass: „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“;  
„Kirjandus ja ühiskond“ – kohustuslik valikkursus.

Keele ja kirjandusega lõimub valikaine uurimistöö, mille ainekava on õppekava lisas 14.

### 1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Keel on rahvuskultuuri ja rahvusliku identiteedi kandja. Keele valdamine kõnes ja kirjas on inimese mõtlemisvõime kujunemise, vaimse arengu ning sotsialiseerumise alus ja eeldus. Eesti keele hea valdamine on eduka õppimise eeldus kõigis õppeainetes. Keele ja kirjanduse õppeainete kaudu kujundatakse keele- ja kirjanduspädevuse ning kommunikatiivsete oskuste arengu kõrval ka gümnasisti identiteedi ja enesetunnetuse kujunemist ning kultuurilist ja sotsiaalset arengut.

Keeleteadmised loovad teoreetilise aluse praktilise keeleoskuse arendamisele. Seetõttu järgneb igale keeleteadmiste kursusele praktilise keele kursus ja on sellega lõimitud. Neid kursusi võib õpetada ka paralleelselt. Praktilise keele kursuses kasutatakse kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteedena keeleteadmiste kursuses käsitletud teemasid ning õppekava läbivaid teemasid, samuti kirjanduskursuses käsitletavaid teemasid. Praktilise keele kursused on keskendatud õpilase suulise ning kirjaliku suhtluse, arutlus- ja väljendusoskuse arendamisele; eri liiki tekstide koostamise, selleks vajaliku teabe hankimise ning kasutamise kujunemisele. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimusi korratakse kõigi kursuste vältel.

Kirjanduse ainekava on teksti- ja lugejakeskne. Tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsimisele ja tõlgendamisele, kujundlikule keelele ning poetikale. Esimeses ja kolmandas kursuses keskendutakse eri liiki ja žanris kirjandusteoste analüüsile ning tõlgendamisele. Omandatud teadmisi rakendatakse uuema kirjanduse kursuses ja kahes ülevaatlukumas kursuses, samuti valikkursustes. Eesti kirjandus on lõimitud kõigisse kursustesse. Lõimimist teatri- ja filmikunstiga võimaldavad vastavad valikkursused.


Keele- ja kirjanduskursusi seob tegelemine tekstidega: teksti mõistmine ning tõlgendamine, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemine ja analüüs ning võimalust mööda ühiste tekstide alusel kirjutamine. Kirjanduskursustes on analüüsi- ja tõlgendusobjektiks ning kirjutamise alustekstiks valdavalt ilukirjandustekst.

### 1.4. Üldpädevused

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi.

**Kultuuri- ja väärtuspädevus.** Nii keele- kui ka kirjandusõpetuses rõhutatakse vaimseid väärtusi: emakeele eripära, arenguloo ja kasutusvaldkondade tundmist, suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ning kirjanikusse kui loojasse. Keelt ja kirjandust õpetades kujundatakse õpilase kõlblisi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, suhtumist oma ja teiste rahvaste kirjandusse ning kultuuripärandisse laiemalt.

**Sotsiaalne ja kodanikupädevus.** Keele- ja kirjandustundides kasutatavas paaris- ning rühmatöös kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust avaldama, kaaslaste ideid tunnustama ja teisi arvestama ning ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust eetilisel ja olusid arvestades suhelda nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahenditult kui ka internetikeskkonnas. **Enesemääratluspädevus.** Tekstide üle arutledes toetatakse õpilase minapildi kujunemist, õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuuakse esile õpilase isikupära ja andelaad ning avardatakse maailmapilti.



**Õpipädevus.** Keele- ja kirjandustundides arendatakse kuulamis- ja lugemisoskust, eri liiki tekstide mõistmist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

**Suhtluspädevus.** Keele- ja kirjandustundides kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskusi, suhtluspartneri arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamist ja põhjendamist oskust. Õppimise ja õppetekstide kaudu kujundatakse arutlemise, väitlemise ning nüüdisaegse kirjaliku suhtlemise aluseid.

**Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus.** Teabetekstide põhjal arendatakse oskust lugeda teabegraafikat või muul viisil visuaalselt esitatud infot, leida arvandmeid, õpitakse leitud infot analüüsima, sõnalise teabega seostama ning tõlgendama. Vanemates tekstides kasutatud mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjandus- ja aimateabest. Õpitakse kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekste luues, korrigeerides ning esitades.

**Ettevõtlikkuspädevus.** Ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii meedia- ja kirjandustekstidest kui ka õpilaste igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamise, seisukohavõtu ja lahenduste otsimisega nii keele- ja kirjandustundides kui ka loovtöodes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õpilaste osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning keele- ja kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikaist.

**Digipädevus.** Digipädevust kujundatakse nii õiguslikest kui ka eetilistest põhimõtetest lähtuvalt, õpilane suunatakse hindama allikaid kriitiliselt, kasutama erinevaid arvutirakendusi. Enesekontrolli suunatakse tegema Eesti Keele Instituudi rakenduste abil, tekstitöötlust kasutatakse referaatide, aeg-ajalt kirjandite ja muude kirjatükkide koostamisel.

## 1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Eesti keel on ühtaegu nii õppe korraldamise keel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste ainete õpetajatega.

**Võõrkeeled.** Maailmakirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu; õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

**Matemaatika.** Õpetekstide ja tekstülesannete mõistmist soodustab eesti/vene kirjanduse tundides arendatav lugemisoskus. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

**Loodusained.** Loodustekstid eesti/vene keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ning väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ning väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimede ning loodusnähtuste ja -objektide nimetuste õigekirja.

**Sotsiaalsed.** Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs toetavad maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist ning ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetus suunab õpilasi seostama erinevate ajastute teoste probleeme tänapäevaelu ja inimestega. Keeletundides kinnistatakse riikide, ühenduste, organisatsioonide, ajalooliste isikute ning ajaloosündmuste nimetuste õigekirja norme. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

**Kunstiained.** Kirjandusteoste illustratsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitlemise illustreerimine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Keeleõppes õpitakse nägema reklaami visuaalseid ja auditivseid komponente.

## 1.6. Läbivad teemad

Ainevaldkonna õppeainete eesmärgiseadet, õpitulemusi ning õppesisu kavandades peetakse õppekava läbivaid teemasid silmas olenevalt õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

**Elukestev õpe ja karjääri plaanimine.** Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi. Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hobid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus. Rollimängude ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada. Õpe võimaldab õpilasel kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

**Keskkond ja jätkusuutlik areng ning tervis ja ohutus.** Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, keskkonnateadlikuks, vastutustundlikuks ning tervist ja turvalisust väärtustavaks inimeseks.

**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.** Eri liiki tekstide käsitlemise kaudu hakkavad õpilased märkama ühiskonnas probleeme ja otsima neile lahendusi. Väärtused ja kõlblus ning kultuuriline identiteet. Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsides, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õpilaste kõlbelisi omadusi, väärtusnorme ja hoiakuid. Oma keele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ning rahvast, teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast.

**Teabekeskkond.** Oskusi kasutada teabekeskkonna vahendeid kujundatakse praktilises tegevuses, mis hõlmab eri allikatest (sh internetist) teabe hankimist, selle kriitilist hindamist ning kasutamist nii õppeteemakohaste teadmiste suurendamiseks kui ka tekstiloomes.

**Tehnoloogia ja innovatsioon.** Õpiülesannete lahendamiseks kasutatakse infoühiskonna võimalusi, õpilasi suunatakse otsima alternatiivseid lahendusi.

## 1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemine, kirjutamine, kõnelemine ja kuulamine) valdkonnas.

**Lugemisoskust** arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest vajalikke tekste ning neist omakorda vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kriitilise teabekasutaja ja esteetilisi väärtusi mõistva isiksuse kujundamine.


**Kirjutamisoskust** arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada neid tekste luues meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt õigekirjaoskust.

**Kõnelemisoskuse** arendamise keskne ülesanne on täiustada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtudes sobiv toon ning stiilvahendid. Tähtis on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis.

**Kuulamisoskuse** arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulamisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

**Kirjanduse** õppe-eesmärkide ja õpitulemuste põhjal on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamise, ent ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu.

Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õpe peab aitama loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada. Nii võib näiteks: 1) analüüsida kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga; 2) vaadelda kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust; 3) uurida teksti struktuuriosade suhteid ja tähendust nii lugedes



kui ka ise kirjutades; 4) analüüsida teksti jutustuse seisukohalt: luua aega ja tegevuskohta, joonistada üles tekstiruume, uurida süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm; 5) mõtestada lahti väite võtmesõnu; sõnastada oma arvamust või küsimusi, argumenteerida; leida olulist ja seostada seda varem loetuga, struktureerida teavet ning edastada seda graafiliselt; 6) võrrelda ja vastandada teavet, tuua esile ühiseid ning eriomaseid jooni; 7) leida tekstidevahelisi seoseid narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnades ja fraasides; 8) leida arhitektuaalseid seoseid süžeedes, tegelastüüpides, motiivides ning väljendites; 9) teisendada teksti teise žanrisse; 10) analüüsida eri stiile ja allkeeli ning nende segunemist kirjandustekstis; 11) võrrelda ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunsti võtetega; 12) tegelda kunstiteose poetikaga, uurida oma lugemisuskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejarühmi ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärged aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatris ja muuseumis käimine ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikaisse. Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstisse kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta; leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega; esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid; teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis; sõnastada poolt- ja vastuargumente; esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata; analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid. Tekstipoetilise käsitluse korral on soovitatav tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastav võrdlusmeetod.

Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks võib kirjutada analüüsi, arutlusi ja loovtöid ning kasutada suulise eneseväljenduse võtteid (rühmatöö esitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoskuse ja -julguse arendamisel on omal kohal rollimängud ning dramatiseeringud.

Õppetegevust plaanides lähtutakse aktiivõppe (sh avastus-, uurimis-, probleem- ja projektõppe) põhimõtetest, võimaldades õpilastel töötada nii üksi, paaris kui ka rühmas, et arendada nende koostööoskust ja vastutustunnet.

Õppetegevuse kavandamisel on õpetajal professionaalne õigus koostöös õpilastega teha valikuid õppesisu käsitlemises arvestusega, et taotletavad õpitulemused oleksid saavutatud ning üld- ja valdkondlikud pädevused kujundatud, ja lähtuvalt õpilaste eelnevatest teadmistest- oskustest.



## 1.8. Hindamise alused

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest ja TEG-hindamisjuhendist. Keele ja kirjanduse õpitulemuste kontrolli ning hindamise eesmärk on saada ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste, kirjalike tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid on mitmekesised. Tähtsal kohal on õpilast toetav kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega.

**Eesti keeles** hinnatakse:

- 1) korrektset suulist ja kirjalikku keelekasutust;
- 2) eri liiki suuliste ja kirjalike tekstide mõistmist ning kriitilist analüüsi;
- 3) tekstiloomeoskust;
- 4) argumenteerimisoskust;
- 5) teabeallikate kasutamise oskust.

**Kirjanduses** hinnatakse:

- 1) teoste lugemist, tõlgendamist ja analüüsi;
- 2) argumenteerimisoskust;
- 3) eri liiki tekstide loomise ja esitamise oskust;
- 4) eesti ja maailmakirjanduse peamiste arengusuundade tundmist;
- 5) ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist.

Praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, võib hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise sooritusega. Samuti võib kirjanduskursustes ning teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpieesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise sooritusega.

## 2. AINEKAVAD

### 2.1. Eesti keel

#### 2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse;
- 3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 6) valib, hindab kriitiliselt ning kasutab sihipäraselt teabeallikaid;
- 7) mõistab korrektse kõne ja kirjakeele, sh õpingutele ja tööle kandideerimiseks vajalike dokumentide, ning ainevaldkonnaalaste teadmiste olulisust töömaailmas üldiselt;
- 8) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende töö väärtust tööturul.

#### 2.1.2. Õppeaine kirjeldus


**Eesti keele** kui õppeaine sisu jaguneb kaheks valdkonnaks: keeleteadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on eesti keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, mis on eesti murded ning kuidas on eesti kirjakeel ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ning Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab aru saada keelest kui infovahetussüsteemist ning kesksest identiteedi väljendajast.

Süsteemaatiline ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja mis keelevahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitlusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse reklaami ning selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stiililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Süsteemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab keele valdamist lugedes, kirjutades, kõneldes ja kuulates. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat.



Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu, õpetades viitama, tsiteerima, refereerima ning kirjutama alustekstide põhjal. Kirjutamispädevuse eeldus on hea õigekirjaoskus. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

### **2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused**

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilisest kaalutlustest;
- 3) oskab tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabeallikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendeid;
- 6) oskab kasutada keeleinfo allikaid.

### **2.1.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu**

#### **I kursus „Keel ja ühiskond“**

##### **Õpitulemused**

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) mõistab ja oskab analüüsida keele rolli, funktsioone ning tähendust ühiskonnas;
- 2) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 3) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 4) oskab nimetada ajastuomaseid keelenähtusi.

##### **Õppesisu**

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine. Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.

Eesti keele eripära: häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, sõnamoodustus.

Eesti keel ja teised keeled. Eesti keel soome-ugri keelena. Euroopa ning maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid saksa, vene, inglise ja soome keelega. Keele varieerumine ning muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ning sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent.

Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

## II kursus „Meedia ja mõjutamine“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) valdab ettekujutust lihtsamast kommunikatsioonimudelist ning meedia rollist infoühiskonnas;
- 2) tunneb meediakanaleid ja -žanre, nende tunnuseid ning meediateksti vastuvõtu eripära;
- 3) analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 4) oskab sõnastada teksti sõnumit, leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele ning tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 5) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 6) tunneb meediatekstis ära argumendid ning põhilised verbaalsed ja visuaalsed mõjutamisvõtted;
- 7) analüüsib kriitiliselt reklaami ning mõistab reklaami varjatud sõnumit.

### Õppesisu

Kommunikatsioon. Lihtsaim kommunikatsioonimudel, kommunikatsiooni toimumise tingimused. Infoühiskond, demokraatliku infoühiskonna iseloomulikud jooned. Lühülevaade meedia ajaloost. Meediakanalid. Muutused uue meedia ajastul, sotsiaalmeedia.

Tekstiliigid. Tekst ja kontekst. Meediateksti vastuvõtu eripära. Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis. Meediatekstide usaldusväärsus.

Meedia kui diskursuse kujundaja. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine. Demagoogia- ja manipulatsioonivõtted; keeleline manipulatsioon. Meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetiline ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, infoallikad ja nende usaldusväärsus. Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamuse eristamine. Meedia retoorika ning argumendid. Sotsiaalsete tunnuste ja müütide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlik keelekasutus ning tähelepanu äratamise võtted. Reklaami varjatud sõnum. Reklaam ja seadused. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

### III kursus „Teksti keel ja stiil“

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) analüüsib tekstide sisu, eesmärgi, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili; 2) koostab eri liiki tekste (arutlus, arvustus ja muud probleemkirjutised; teadustekstid jt);
- 2) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 3) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis;
- 5) oskab toimetada oma teksti.

#### Õppesisu

Keele erinevad kasutusvaldkonnad (argi-, ilukirjandus-, teadus- ja tarbekeel). Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Tekstiliigid. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused.

Stiil ja stilistika. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus.

Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainek, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguviiet; viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

## IV kursus „Praktiline eesti keel I“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi infootsingu võimalusi (sh elektroonilisi) ning oskab kasutada neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) võtab kuuldot ja loetut kokku nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 6) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

### Õppesisu

**Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:** 1) kursusega „Keel ja ühiskond“ seostuvad teemad; 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad; 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

**Kirjutamine.** Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri jt. Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel. Arvamusteksti kirjutamine alusteksti põhjal. Kokkuvõtte koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Seotud ja sidumata tekstide (nimestikud, graafikud, tabelid jm) mõistmine. Info otsing erinevatest allikatest. Süstemaatiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, sõnamoodustus, sõnavara täiendamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine). **Kuulamine.** Teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toiminguis, suhtluspartneri mõistmine dialoogis. Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine.

## V kursus „Praktiline eesti keel II“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti;
- 2) suudab jälgida suulist mõttearendust ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 3) oskab analüüsida meediatekste ning teha eri allikaist pärineva info ja arutluskäikude põhjal kokkuvõtet;
- 4) oskab kirjutada arvamustlugu ja retsensiooni, vältides plagiaati;
- 5) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

### Õppesisu

**Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:** 1) kursusega „Meedia ja mõjutamine“ seostuvad teemad; 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad; 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Suuline suhtlus lähtuvalt olukorrast ja vestluspartnerist. Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine. Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

**Kirjutamine.** Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava. Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine. Ajakirjandustekstide koostamine: arvamustlugu, retsensioon, pressiteade. Veebitekstide koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertekstilise) tähenduse mõistmine. Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine. Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal elektrooniliste otsingustrateegiatega kasutamine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

**Kuulamine.** Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

## VI kursus „Praktiline eesti keel III“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) oskab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti;
- 3) oskab konspekteerida suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri allikaist saadud infot ja arutluskäike ning siduda neid oma hinnangute ja seisukohtadega;
- 5) oskab koostada tarbetekste;
- 6) tunneb teadustiili tunnuseid ning koostab eakohast teadusteksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab elektroonilisi teabeotsinguid ning suudab hinnata teabe usaldusväärsust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

### Õppesisu

**Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad:** 1) kursusega „Teksti keel ja stiil“ seostuvad teemad; 2) kirjanduskursustega seostuvad teemad; 3) õppekava läbivad teemad.

**Kõnelemine.** Keeleline väljendusrikkus mõtteid, tundeid ja hinnanguid väljendades. Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

**Kirjutamine.** Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal. Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

**Lugemine.** Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine. Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine. Süstemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine). Teabeotsingu oskuste tõhustamine.

**Kuulamine.** Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekterimine. Väitluse juhtimine ning seal esile kerkinud argumentidest kokkuvõtte tegemine.



## 2.2. Kirjandus

### 2.2.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) loeb ja väärtustab nii eesti kui ka maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;
- 2) mõistab kirjandust kui kunstiliiki ja kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 3) väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat ning väärtushinnangute ja maailmavaate kujundajat;
- 3) loeb ilukirjandust, sealhulgas nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 4) mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 5) oskab kirjandusteksti seletada, mõistab kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust ning erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel, näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 6) analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ning infoallikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust;
- 7) väärtustab kirjanikku kui loojat ning tunneb ainevaldkonnaga seotud ametite olemust ja väärtust ühiskonnas.


### 2.2.2. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, mis aitab kujundada inimese esteetilisi ja eetilisi tõekspidamisi, rikastada vaimu ja väljendusoskust, mitmekesistada suhtlust, mõista võõrast kogemust ning mõtestada sügavamalt ühiskonda ja kultuuri. Kirjandusõpetuse ülesanne on tagada kultuuri järjepidevus ning ühiskonna jätkusuutlikkus.

Gümnaasiumi kirjandusõpetus, toetudes põhikooli kirjandustundides omandatule, jätkab teksti- ja lugejakeskset õpet. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele ning tekstide analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest. Kuna sõnakunstiteos põhineb kujundil, siis on ainesisus rõhutatud kirjanduse kunstilist aspekti, mis hõlmab kirjanduse poeetika tundmist ning kujundlikkuse mõistmist selle mõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses. Diakroonilise, s.o kirjandusloolise käsitluse kõrval on eelistatum sünkrooniline, s.o voolule, suunale, žanrile või teemale keskenduv käsitlus või nende kahe põimimine, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstiväliste taustade, ülevaadete ja seosteni. Võimaluse korral vaadeldakse eesti ja maailmakirjandust võrdlevalt.

Kirjandusõpetus juhindub õppeainesisesest lõimingust, kus mitmesugused keelelised, teaduslikud, ajaloolised ja kultuurilised teadmised ning oskused on omavahel täiendussuhtes, kuid pöörab tähelepanu ka ainetevahelisele lõimingule, aidates paremini aru saada kunstist, muusikast, teatrast, filmist, pärimuskultuurist ning tänapäeva kultuurist laiema lükkiga. Kultuuriloolise tausta konkretiseerimiseks on vaja kirjanduse kõrval osutada teistelegi õppeainetele: ajaloolisele, ühiskonna- ja inimeseõpetusele, geograafiale, muusikale, kunstile, filosoofiale jt.

Kirjanduse kohustuslikud kursused nende soovituslikus järjekorras võtavad arvesse õpilase abstraktse mõtlemise võimet, selle arengut ja lugemuse suurenemist. Kursused pakuvad



ainesiseseid ja -väliseid lõiminguvõimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab varem õpitud. Kursuste sees võib õppesisu järjekorda vajaduse korral muuta, lõhkumata seejuures selle sisulist tervikut ja aineoloogikat. Kursuse jooksul loetud tervikteoseid seostatakse vastavate teemadega. Tervikteoste valiku teeb õpetaja, lähtudes kooli ja klassi eripärast.

Kursuste õppesisus märgitud autorite ning kirjandusteoste valikul on arvestatud eesti ja maailmakirjanduse, klassika ning nüüdiskirjanduse põhjendatud proportsioone. Lugemisvara valikul tuleb lähtuda teoste potentsiaalset üldpädevuste kujundamiseks ja läbivate teemade käsitlemiseks ning žanrilise mitmekesisuse põhimõttest. Õppesisus nimetatud teoste hulgast valib õpetaja lähemaks vaatluseks õpilaste soove ja võimeid arvestades õpitulemustes sätestatud arvu tervikteoseid. Ülejäänud autorite loomingut tutvustatakse kas ülevaatlikult või lühemaid tekstinäiteid analüüsides ning tõlgendades. Autorite ja nende teoste kordumine eri kursuste õppesisus on taotluslik: eesmärk on 14 võimaldada õpetajal kursusi üles ehitada paindlikult. Eesti keelest erineva emakeelega õpilastel on soovitatav lugeda ja analüüsida üht kirjandusteost tema kodukeelt esindava maa kirjandusest.

Gümnaasiumi kohustuslike kirjanduskursuste roll on õpetada tundma ja kasutama kirjandusmõisteid, eristama kirjandusvoole ja -žanre ning paigutama neid ajastu konteksti, analüüsima ja tõlgendama eri liiki kirjandusteoseid; anda ettekujutus tähtsamate maailma ja eesti kirjanike loomingust ning kirjandusloolisest tähtsusest; avada kirjanduse tähtsus eri ajastute ning mõttevoolude peegeldajana; harjutada lugema ka suuremat vaimset pingutust nõudvaid tekste ning kujundada noorte inimeste kirjanduslikku maitset.

### **2.2.3. Gümnaasiumi õpitulemused**

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) oskab tuua näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) teab eesti kirjanduse peamisi arengusuundi ning tähtsamaid autoreid ja teoseid;
- 3) oskab avada oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 4) oskab loetut mõtestada nii selle loomisaja kontekstis kui ka leida paralleele nüüdisajaga ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 5) teab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust ja oskab neid ilukirjandusteose poetikast analüüsides kasutada;
- 6) mõistab ilukirjandusliku keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 7) oskab leida proosa- või draamateksti teema, sõnastada probleemi ja peamõtte, iseloomustada jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 8) oskab iseloomustada ja võrrelda teose tegelasi, analüüsida nende omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis;
- 9) oskab ilukirjandusteksti kasutades nii suuliselt kui ka kirjalikult argumenteerida, oma seisukohti väljendada ja kaitsta;
- 10) eristab kunstiväärtuslikku kirjandust meelelahutusest;
- 11) oskab võrrelda eri kunstiliike ning tuua näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta;
- 12) märkab teostes peituvaid eetilisi, esteetilisi ja humaanseid väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ning jagab lugemiskogemusi.

## 2.2.4. Kursuste õpitulemused ja õppesisu

### I kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) on tutvunud vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning ühe eesti autori luulekogu.

#### Õppesisu

**Autorikeskne vaatenurk kirjandusele.** Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori koht ajastus, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

**Lugejakeskne vaatenurk kirjandusele.** Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

#### **Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele.**

**Proosateksti analüüs ja tõlgendamine.** Sõnakunsteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool. Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljö, aja- ning ruumikujutus.

**Teos kui struktuurne tervik.** Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ning ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia.

**Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine.** Lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüürilise mina vaatepunkt. Lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraan. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Temaatilise ühtsuse ja kontrastipõhimõtte. Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ning riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules.

**Käsitletavaid mõisteid:** allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, huumor, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljöö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

**Käsitletavaid autoreid:** Ernest Hemingway, Hermann Hesse, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Anton Tšehhov, Oscar Wilde, Virginia Woolf jt. August Gailit, Mehis Heinsaar, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Mats Traat, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak, Tõnu Õnnepalu, Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, PaulEerik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

## II kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 3) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünd. Vanakreeka müüdid.

Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst.

Keskaja kirjandus (saaga, kangelasepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm).

Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt). Barokk-kirjandus (Pedro Calderón).

Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt).

Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt).

Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstoi või Émile Zola jt). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt).

Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

**Valik arutlusteemasid.** Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse: arhetüüpsed teemad ja motiivid, arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus. Inimlikud voorused ning pahed, väärtused ja puudused. Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Jumalaus (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõed ning konfliktid. Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur. Looduse kujutamise kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ning tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ning idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Ühiskonnaolude kriitika jne.

**Käsitletavaid mõisteid:** antiikkirjandus, arhetüüp, draama, draamatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, müüt, naturalism, novell, realism, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utopia, valgustus.

### III kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“

#### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjandusvoole, põhiliike ja -žanre ning analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) toob näiteid romaani alaliikide, autorite ning teoste kohta;
- 3) nimetab käsitletud proosa- ja draamateoste teemasid, probleeme ning ideid, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 5) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) kasutab tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid;
- 6) on läbi lugenud ning analüüsinud neli eesti või maailmakirjanduse proosa- või draamateost.

#### Õppesisu

**Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste.** Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriiliste, eepiliste ja draamatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu, -žanri ja -teose stiil.

**Eepika.** Romaan, novell, jutustus, miniatuur. Valik romaane kirjandusvoolude järgi. Romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Prosper Mérimée „Carmen“ jt. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“, Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“, Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ jt. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“, Toni Morrison „Armas“ jt. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“, Karl Ristikivi „Hingede öö“ jt. Postmodernistlik romaan: John Fowles „Maag“, Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpused viis“, Mati Unt „Sügisball“ jt.

Valik romaane alaliikide järgi. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“, August Gailit „Ekke Moor“ jt. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“, Mats Traat „Tants aurukatla

ümber“ jt. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“, Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, Gert Helbemäe „Ohvrilaev“ jt. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“, Mats Traat „Inger“ jt.

Novell (Giovanni Boccaccio, Anton Tšehhov, Edgar Allan Poe, William Faulkner, Thomas Mann, Jorge Luis Borges; Jaan Oks, Friedebert Tuglas, Arvo Valton, Ervin Õunapuu jt).  
Miniatuur (Friedebert Tuglas, Anton Hansen Tammsaare jt).

Elulooraamatud näitlejate, kunstnike, sportlaste jt kohta.

**Lüürika ja lüroepika.** Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poem, sonett, valm. Vabavärss. Valik autoreid: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro, Betti Alver, Heiti Talvik jt. Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo, Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

**Dramaatika.** Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia.

**Valik autoreid ja teoseid:** William Shakespeare „Hamlet“, Anton Hansen Tammsaare „Juudit“, Molière „Tartuffe“, Andrus Kivirähk „Voldemar“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ jt.

Valik käsitletavaid mõisteid: ajalooline romaan, ballaad, draama, dramaatika, eepika, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

## IV kursus „20. sajandi kirjandus“

### Õpitulemused


Kursuse lõpus õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes 20. sajandi kirjanduse tähtsamaid voole ja žanre ning autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab 20. sajandi eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab 20. sajandi eesti kirjandust Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli 20. sajandi proosa-, luule- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

### Õppesisu

**20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad.** Modernistlik luule. Aleksandr Blok, Vladimir Majakovski, Thomas Stearns Eliot, Federico García Lorca, Anna Ahmatova jt.

**20. sajandi eesti luule.** Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad. Gustav Suits, Ernst Enno, Villem Ridala, Marie Under, Henrik Visnapuu, Betti Alver, Heiti Talvik, Kalju Lepik või Bernard Kangro, Ilmar Laaban, 18 Andres Ehin, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Juhan Viiding, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Doris Kareva, Indrek Hirv jt.



**Modernistlik proosa.** James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust, Knut Hamsun, Herman Hesse, Virginia Woolf, William Faulkner, Mihhail Bulgakov, Vladimir Nabokov, Kurt Vonnegut, Jerome David Salinger, Mika Waltari, Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, F. Scott Fitzgerald, Jean-Paul Sartre, Albert Camus.

**Maagiline realism, postmodernism.** Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez, Milan Kundera, Umberto Eco, Günter Grass jt.

**20. sajandi eesti proosa.** Friedebert Tuglas, Jaan Oks, Peet Vallak, August Gailit, Anton Hansen Tammsaare, Gert Helbemäe, Ain Kalmus, Bernard Kangro, Albert Kivikas, August Mälk, Karl Ristikivi, Ilmar Talve, Valev Uibopuu, Arved Viirlaid, Helga Nõu, Mats Traat, Jaan Kross, Mati Unt, Arvo Valton, Mihkel Mutt jt.

**Modernistlik draama.** Maurice Maeterlinck, Luigi Pirandello, Bertolt Brecht, Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Tennessee Williams, Edward Albee jt.

**20. sajandi eesti draama.** Eduard Vilde, August Kitzberg, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Juhan Smuul, Enn Vetemaa, Jaan Kruusvall, Madis Kõiv jt.

**Valik arutlustemasid.** Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormieksperimentid, vastuhakk traditsioonidele. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimate kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Vaba ja reeglita kirjandus. Kirjandus ning tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ning rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimapsüühika kujutamine, eksistentsi piiril. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ning tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja nüüdisaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused ning ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ning vastutus ühiskonnas. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Euroopa kirjandus eetiliste ning humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi jt.

**Mõisted:** absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imažism, impressionism, kadunud põlvkond, kassetipõlvkond, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

## V kursus „Uuem kirjandus“

### Õpitulemused

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) oskab analüüsida uuemat kirjandust, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 3) seostab loetut tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda, ühiskondlike ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli luule-, proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest.

### Õppesisu

**Eesti nüüdisluule.** Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky, Kauksi Ülle, Jan Rahman, Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra, Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv, Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves, Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

**Luulenäiteid uuemast maailmakirjandusest.** Guntars Godiņš, Harvey Lee Hix, Juris Kronbergs, Lassi Nummi, Wisława Szymborska jt.

**Eesti nüüdisproosa.** 1990. aastate alguse muutused ühiskonnas ja kirjanduses. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas. Viivi Luik, Mati Unt, Peeter Sauter, Jaan Undusk, Tõnu Õnnepalu, Ene Mihkelson, Nikolai Baturin, Andrus Kivirähk, Mihkel Mutt, Kaur Kender, Jüri Ehlvest, Mehis Heinsaar, Ervin Õunapuu, Jan Kaus, Eeva Park, Tarmo Teder, Tiit Aleksejev, Indrek Hargla, Rein Raud, Mari Saat, Matt Barker, Armin Kõomägi, Urmas Vadi, Jaan Kaplinski, Tõnu Õnnepalu.

**Proosat uuemast maailmakirjandusest.** Michael Cunningham, Jostein Gaarder, Nick Hornby, Peter Høeg, Nora Ikstena, Jean-Marie Gustave Le Clézio, Daniel Kehlmann, Hanif Kureishi, Doris Lessing, Cormack McCarthy, Ian McEwan, Toni Morrison, Haruki Murakami, Sofi Oksanen, Orhan Pamuk, Viktor Pelevin, Arundhati Roy, Jeanette Winterson jt.

**Eesti nüüdisdraama.** Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Madis Kõiv, Mart Kivastik, Andrus Kivirähk, Jaan Tätte, Loone Ots, Jaan Undusk, Urmas Lennuk, Urmas Vadi.

**Uuem draama maailmakirjanduses.** Harold Pinter, Tom Stoppard jt.

**Arutlusteemasid.** Kirjanduse mitmekesisustumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ning klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ning ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ning fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse



vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ning hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas jt.

**Mõisted:** absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, iroonia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärss, vebikirjandus.

## VI kursus „Kirjandus ja ühiskond“

### Õpitulemused


Kursuse lõpus õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sünni ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ja ühe eesti autori luuletuskogu ning analüüsinud neid.

### Õppesisu

**Kirjandus ja ühiskond.** Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sünni mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

**Kirjandus ja poliitika.** Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastanduvad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt); tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvilil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plekktrum“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“ jt). Kadunud põlvkond, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või



George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

**Kirjandus ja mõttevoolud.** (Süva)psühholoogiline kujutamislaid kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajad läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). New age'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

**Esseistika ja arvustus.** Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistrid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt). Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

**Mõisted:** düstopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, new age, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zenbudism, taoism, tsensuur, utoopia.

**Terviklikult käsitletavat teosed.** Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.